

setembre 2017

9,50 €

90

AURIGA

REVISTA DE DIVULGACIÓ I DEBAT DEL MÓN CLÀSSIC

AURIGA

XIII Fòrum Auriga
Reus

11 i 12 de novembre de 2017

Capital de la Cultura Catalana

CENTRE DE LECTURA
REUS 1859

AJUNTAMENT DE REUS

COL·LEGI OFICIAL DE DOCTORS
I LLICENCIATS EN FILOSOFIA I LLETRES
I EN CIÈNCIES DE CATALUNYA

4. Les polítiques de recerca, conservació, valorització i difusió del patrimoni arqueològic català impulsades per la Generalitat de Catalunya i els seus principals instruments i agents d'implementació. *Jusèp Boya*
6. El MNAT davant els reptes del projecte Patrimoni Mundial de Tàrraco. *Mònica Borrell Giró*
9. El Museu Bíblic i la Catedral de Tarragona: dos espais d'interpretació del recinte de culte imperia de Tàrraco (Hispania citerior). *J.M. Macias Solé, A.Muñoz Melgar, I. Teixell Navarro*
13. Presentació del nou grup d'innovació docent CINESTÈSIA. *David Solé, Denis C. Plesa, Lorena Rión*
15. Les excavacions arqueològiques a la pedrera del port de Tarragona entre 1853 i 1856. Edició d'un manuscrit inèdit de Bonaventura Hernández Sanahuja. *J.López Vilar*
17. Caracterització dels assentaments urbans en la costa de la Ibèria septentrional (segles VI-III aC). *J. Sanmartí, MC. Belarte, J. Noguera*
19. Intervenció arqueològica al lateral de la C-31 a Badalona. Noves dades sobre l'urbanisme de la ciutat romana de Baetulo. *P. Padrós, C. Forn, F. Florensa i I. Moreno*
23. Treballar amb fòssils, tot un repte!. *E. Magriñá i I. Cervera*
28. ARREL: Aplicació de jocs seriosos en entorns col·laboratius per la transmissió del patrimoni cultural de Catalunya. *M. Blay, J. M. Macias, J. J. Ramos González*
32. Els romans a Reus. Una experiència didàctica i museística. *Montserrat Trias*
36. Les TIC en l'arqueologia a l'ensenyament secundari Mª À. Bosch
38. Riudoms i el seu entorn, un paisatge romanitzat del Baix Camp. *Valerià Romero*
40. Caracterització de les fortificacions ibèriques a la Laietània (segles V-III aC). *Oriol Cuscó*
43. El cicle estatuari julio-claudi del fòrum de Tàrraco *Julio César Ruiz Rodríguez*
47. Va de trans? A propòsit d'*Hermafrodita* de Marie Delcourt. *Mercè Otero Vidal*
50. Pedres que evocuen sentiments amb toc de Mediterrània: l'estela de Vinebre i la de la Nau de Tortosa. Una nova proposta didàctica a l'Ebre final. *Margarida Genera i Monells*
55. Projecte "Les arrels del present". *Coloma Bartra*
57. Algunes mostres de pervivència clàssica en monuments de la ciutat de Reus. *Joan Alberich i Mariné*
61. Eduard Toda i Güell (Reus, 1855 - Poblet, 1941). *Jaume Massó*
62. Ruta Arqueològica per Reus. *Jaume Massó Carbadillo*

El passat mes de novembre vam celebrar el XIII Fòrum Auriga a Reus en el marc de la Capital de la Cultura Catalana 2017. Aquest número d'AURIGA conté la publicació de les comunicacions.

Després de tretze anys de fòrums Auriga ininterromputs, és la primera vegada que el celebrem amb el conseller de Cultura a l'exili, al qual s'hi sumen els també exiliats membres del Govern i els que estan empresonats. És per això que en aquest editorial donem la paraula a un membre de la nissaga catalana del món clàssic, Carles Riba (1893-1959), reproduint un fragment de la seva poesia escrita des de l'exili:

Homes que vau mesurar i accomplir accions més que humanes per merèixer l'orgull d'ésser i de dir-vos humans, jo em reconec entre els fills de les vostres sembres il·lustres; sé que no fórem fets per a un destí bestial.

La llibertat conquerida en l'apassionada recerca del que és ver i el que és just, i amb sobrepreu de dolor, ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada, se [salva] per al llinatge tot dels qui la volen guanyar; i que si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix.

Sí, però l'esperança meravellosa traspassa, crida, més real que la tenebra o l'estel —ossos decebut i l'heroica pira en el vespre desesperat— per a molts sembla d'antuvi una fe; sols que té menys espera i arrenca de tots els exilis cap al seu crit, i els batuts van retrobant-se soldats.

Elegies de Bierville, IX (1941)

AURIGA

Rda. Universitat, 7, 3r, 4a. 08007 Barcelona
Telèfon: 93 412 32 94. Fax: 93 412 68 71
E.Mail: auriga@ccc.cat
www.auriga.cat
Twitter: @RevistaAuriga
Facebook: Revista Auriga

Dipòsit Legal : B-12032-91
ISSN Auriga paper: 1131-50087
ISSN Auriga digital: 2014-7856
Correcció: Pol Fernández i Tudela
Disseny, assessor informàtic i webmaster: Miquel Fernández i Barta

AURIGA és membre de l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català (APPEC).

La revista AURIGA no comparteix necessàriament les opinions dels autors dels articles.
Aquesta publicació es pot reproduir, citant-ne, però, la procedència.

Editor:

Directora:

Consell de Redacció:

Consell Assessor:

Xavier Tudela i Peña
Montserrat Tudela i Peña
Ma. Jesús Espuña i Ferrer
Pere Izquierdo i Tugas
Francesca Mestre i Roca
Joan Pedrola i Santamarta
Xavier Yáñez i Such
Norbert Bilbeny i García
Joan Busqueta i Riu
Sebastià Giralt i Soler
Bàrbara Matas i Bellés (†)
Carles Miralles i Solà (†)
Mercè Otero i Vidal
Isabel Rodà de Llanza
Joan Sanmartí
Eulàlia Vintró i Castells

Fotografia de portada:

Cartell del XIII Fòrum Auriga

CARACTERITZACIÓ DELS ASSENTAMENTS URBANS EN LA COSTA DE LA IBÈRIA SEPTENTRIONAL (segles VI-III aC)

Joan Sanmartí - Universitat de Barcelona

Maria Carme Belarte - ICREA/ICAC

Jaume Noguera - Universitat de Barcelona

La recerca sobre el món ibèric, a Catalunya i a altres zones on es va desenvolupar aquesta cultura, es va iniciar fa més de cent anys, i ha passat per diverses etapes, que van de fet molt lligades als corrents teòrics i metodològics en boga a cada moment a Europa. La darrera s'inicia a principi dels anys vuitanta, i es caracteritza per un enfocament que pretén acostar l'arqueologia a la sociologia i, encara més particularment, a la geografia humana. Aquesta corrent tenia per objectiu documentar i intentar comprendre les formes d'ocupació del territori. Es tractava de reconèixer els diferents tipus d'assentaments que existien, comprendre'n la naturalesa i explicar-ne la distribució. Metodològicament, es fonamentava sobretot en treballs de prospecció superficial en diferents zones del territori, que van tenir resultats molt diversos, però que van revelar l'existència d'una realitat complexa. D'una banda, perquè van mostrar que aquestes formes d'ocupació variaven de manera considerable d'una part a l'altra del territori. D'una altra perquè també indicaven l'existència de sistemes de poblament molt jerarquitzats, sobretot a la costa de Catalunya i en diferents zones del País Valencià. Efectivament, en aquestes zones les dimensions del assentaments anaven des de nuclis de 10 o més hectàrees de superfície, que es poden considerar com a ciutats, fins a petits assentaments rurals, que podien ser cases aïllades, més o menys grans, o aldees que agrupaven unes quantes famílies de camperols. Entre aquests dos extrems, hi havia una gran diversitat de nuclis, de grandària variable, que equivalen al que avui enteníem com a pobles i ciutats de segon nivell d'importància.

L'etapa següent en aquesta dinàmica de recerca va ser l'excavació en extensió i, en la mesura del possible, completa d'un cert nombre de jaciments. Amb això es pretenia comprendre'n el funcionament intern i la posició que ocupaven dins del sistema de poblament. La majoria dels jaciments triats van ser nuclis de petites dimensions, cosa fàcilment comprensible perquè, d'una banda, eren molt mal coneguts fins a aquell moment, i, de l'altra, perquè la seva superfície reduïda permetia preveure una excavació total, que facilités comprendre'ls de manera integral. Contràriament, l'excavació en nuclis de mitjanes i grans dimensions ha estat molt limitada, encara que no inexistente. És el cas de les ciutats del Puig de Sant Andreu/Illa d'en Reixac (Ullastret) o del Castellet de Banyoles (Tivissa), o de nuclis de segon ordre, com el turó de ca n'Olivé (Cerdanyola del Vallès). Però a la resta de nuclis de primer o segon ordre, la informació és clarament insuficient, un buit d'informació que repercuteix negativament en la caracterització sociològica, política, simbòlica i fins i tot econòmica, de les societats ibèriques del nord-est peninsular.

Amb l'objectiu de pal·liar aquestes mancances, ens hem proposat contribuir a una millora del coneixement sobre aquests assentaments mitjançant un seguit d'intervencions no destructives: la prospecció a peu i geofísica, fotografia aèria i teledetecció, estudi de materials i estructures procedents d'excavacions antigues, nous treballs de topografia, o fins i tot sondejos puntuals. En alguns casos el projecte ha vingut a reforçar intervencions o projectes en curs, ja sigui per membres de l'equip investigador o per altres equips.

El pla de treball del projecte passa per precisar la cronologia i l'extensió dels jaciments estudiats, a ser possible a partir de caracteritzar llurs sistemes defensius, o intentar definir l'estructura urbanística i les àrees d'ocupació, tant a l'interior com a l'exterior del jaciment, o identificar diferents sectors en base a la presència d'activitats especialitzades, ja siguin de caire econòmic, polític, administratiu o simbòlic.

Un dels problemes que plantegen alguns dels jaciments objecte del projecte és que estan coberts d'una densa capa forestal que n'oculta les restes arqueològiques, i que impedeix realitzar-hi prospeccions geofísiques. En aquests casos, estem experimentant la potencialitat de l'ús de les tècniques de teledetecció, especialment amb dades LIDAR. Mitjançant l'emissió de punts làser des d'un avió i la posterior recepció del seu reflex es genera un núvol de punts que representa la superfície terrestre (MDS), inclouent qualsevol element amb relleu, tant antròpic com natural. Mitjançant l'aplicació de filtres i programari GIS podrem eliminar la vegetació i destacar elements en relleu produïts per l'acció antròpica, com muralles, edificis, etc. Les primeres proves realitzades a partir de dades LIDAR lliures proporcionades per l'ICGC només han donat resultat en alguns jaciments (per exemple, Burriac). Es preveu, al llarg del mes de novembre de 2017, realitzar un vol de captació de dades LIDAR d'alta resolució, sobre 6 jaciments, a càrrec de l'ICGC: Torre Roja (Caldes de Montbui), Sant Miquel (Vallromanes/Montornès), Puig Castell (Cànoves i Samalús), Burriac (Cabrera de Mar), La Creueta de Quart i Castellbarri (Calonge).

Pel que fa a intervencions de camp, s'han centrat en els jaciments d'Ullastret, Sant Antoni de Calaceit i Coll del Moro de Gandesa. En, primer lloc, a la ciutat d'Ullastret, d'acord amb l'equip de recerca del MAC-Ullastret, estem treballant en la zona de l'istme del Puig de Sant Andreu, a l'extrem nord del jaciment. En aquest barri es van realitzar excavacions a càrrec de Miquel Oliva entre 1968 i 1977, en bona part inèdites, que van permetre documentar diverses habitacions, i de les quals es conserven els diaris d'excavació, fotografies i croquis. A

partir de l'estudi de la informació que proporcionen els diaris i de les estructures visibles sobre el terreny, s'ha pogut proposar una reconstrucció, a grans trets, de l'estratigrafia d'aquests sectors. Paral·lelament s'hi ha realitzat una prospecció geofísica a càrrec de l'empresa SOT, que ha documentat un seguit d'estructures amb una orientació i ordenació urbanística coherent amb les excavades per Miquel Oliva, i la verificació i datació de les quals caldrà verificar mitjançant sondejos. Actualment estem duent a terme l'estudi dels materials mobles procedents de les campanyes entre 1968 i 1977, amb l'objectiu de datar i contextualitzar aquests estrats. Podem confirmar, doncs, que existeix una ocupació del segle V-IV aC, anterior a la construcció de la muralla i d'aquest barri d'habitació (segle IV aC), i la seva fi amb el conjunt de l'assentament entorn 200 aC. Es tracta d'una ampliació de la superfície del Puig de Sant Andreu entre 3.000 i 6.000 m², que en modifica el seu sistema defensiu i els accessos, unes importants transformacions que creiem cal relacionar amb un canvi econòmic i social a la ciutat.

Quant al nucli de Sant Antoni (Calaceit), recentment hem realitzat treballs de topografia mitjançant GPS diferencial i fotografia aèria amb dron. L'objectiu ha estat redefinir les estructures corresponents a les dues grans fases d'ocupació documentades, i calcular-ne la superfície. Així, mentre la fase corresponent als segles V-IV aC abasta una superfície de 0,2 ha, ara podem confirmar que al segle III aC passa a ocupar 0,85 ha. Aquests resultats suggereixen que l'assentament de Sant Antoni de Calaceit podria haver constituït un nucli important, si més no a escala regional, durant el segle III aC.

Pel que fa jaciment del Coll del Moro de Gandesa, les excavacions programades i en curs des de 2014 pel mateix equip que duu a terme aquest projecte, estan documentant un sector de l'assentament d'uns 3.000 m², amb un hàbitat del segle III aC. Aquest sector està situat al sud d'una torre monumental construïda durant l'ibèric antic i ja documentada per excavacions anteriors. Al

Prospecció pedestre intensiva en el jaciment ibèric del Coll del Moro de Gandesa, realitzada durant el mes d'octubre de 2017. En segon terme, la torre de l'assentament

nord de la torre, separada d'aquesta per l'antiga carretera N-420, es coneixia l'existència de restes de ceràmica disperses en una gran extensió. En el marc d'aquest projecte s'ha realitzat una prospecció intensiva a peu que ha permès confirmar una important densitat de materials arqueològics en una superfície d'uns 30.000 m², el que permet multiplicar per 10 la superfície potencial de l'assentament. Aquests materials proporcionen una cronologia del segle III aC, és a dir, coetània a les estructures situades al sud de la torre. Per tant, som davant d'un possible nucli de primer ordre, amb una funcionalitat i cronologia que caldrà determinar en un futur mitjançant treballs de prospecció geofísica, sondejos, i tal vegada excavacions en extensió en indrets puntuals de l'assentament.

Evidentment el projecte està encara en les seves etapes inicials, però els resultats són encoratjadors. Esperem que les prospeccions pedestres i geofísiques programades a assentaments com Burriac (Cabrera de Mar) o Masies de Sant Miquel (Banyeres del Penedès), o els treballs de teledetecció ja mencionats, ens permetran accedir a una documentació que aportarà nova llum sobre un dels períodes més importants en l'evolució de les societats ibèriques.

Segona mesa del XIII Fòrum Auriga. D'esquerra a dreta, Joan Sanmartí, Carme Belarte, Iñaki Moreno, Francesc Florensa, Clara Forn i Francesca Mestre, que moderava la mesa